

І ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 330.112

І. Д. Ігрунова, аспірант
кафедри політичної економії
факультетів управління та маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ ЦІЛЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблеми правильної постановки цілей у процесі державного регулювання економікою. Розкрито суть процесу цілеутворення та його основних складових, без яких даний процес є неповним та одностороннім. Проаналізовано ключові вимоги, що мають бути враховані під час цілеутворення, а також найпоширеніші помилки, що виникають у ході формулювання системи цілей. Розглянуто стратегічні цілі, що були сформульовані для України на період з 2002 по 2011 рр.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: діяльність, доцільність, ціль, засіб, ресурс, підціль, надціль, цілеутворення, цілепокладання, ціленаправленість, цілеспрямованість, ієрархія цілей.

Статья посвящена исследованию проблемы правильной постановки целей в процессе государственного регулирования экономикой. Раскрыта суть процесса целеобразования и его основных составляющих, без которых данный процесс является неполным и односторонним. Проанализированы ключевые требования, которые должны быть учтены во время целеобразования, а также наиболее распространенные ошибки, которые возникают в ходе формулировки системы целей. Рассмотрены стратегические цели, которые были сформулированы для Украины на период с 2002 по 2011 года.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: деятельность, целесообразность, цель, средство, ресурс, подцель, надцель, целеобразование, целеполагание, целенаправленность, целеустремленность, иерархия целей.

The article is devoted to research the problem of the correct raising of aims in the process of the government regulation of the economy. Essence of the process of purpose formation and its basic elements without which this process will be incomplete and one-sided is exposed. Key requirements which must be taken into account during the process of purpose formation, and also the most widespread errors which arise up during the formulation of the system of aims are analysed. Strategic aims which were formulated for Ukraine on a period from 2002 to 2011 are considered.

KEY WORDS: activity, expedience, purpose, means, resource, under-purpose, over-purpose, the process of purpose formation, the process of purpose formulation, the process of purpose direction, purposefulness, the hierarchy of aims.

Постановка проблеми. Питанню державного регулювання економіки присвячено безліч підручників, монографій та наукових досліджень. Розглядаються та аналізуються проблеми пов'язані з необхідністю регулювання, його межами, заходами та інструментами, що мають або можуть бути застосовані на практиці державою за тих чи інших умов тощо.

Проте проблема методології, методики, технології та організації процесу цілеутворення як вихідної, початкової сходинки у системі державного регулювання недостатньо опрацьована та висвітлена в економічній літературі.

Авторами-дослідниками зазначається, що побудова дерева цілей належить до числа найбільш актуальних і практичних проблем. Однак розгляд обмежується або констатацією факту наявності проблеми, або короткими загальними реченнями про необхідність і важливість процесу цілеутворення.

Чи дійсно процес цілеутворення є таким важливим елементом у системі державного регулювання? Чи дійсно слід приділяти значну увагу проблемі правильної постановки цілей державою та проблемі їх узгодженості як між собою, так і з економічною дійсністю в країні? Чи існує зв'язок між правильним формулюванням мети та результатом? Ці та багато інших питань виникають при дослідженні проблеми визначення системи економічних цілей у процесі державного регулювання економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми оцінки ефективності державного регулювання економіки та пошуку кри-

теріїв, за якими можна оцінити таку ефективність приділяється значна увага з боку вітчизняних та зарубіжних учених.

До вітчизняних науковців, які займаються дослідженнями у галузі державного регулювання, належать Г. Атаманчук, В. Бакуменко, М. Бурлацький, В. Лісничий, М. Михальченко, В. Авер'янов, О. Оболенський, М. Чумаченко та ін. Крім того, зазначене коло питань знайшло своє відображення у працях таких російських науковців, як Ю. Волков, В. Князєв, Т. Морозова, Л. Ходов, В. Цветков та ін.

Щодо західних авторів, то проблеми державного регулювання розглядалися А. Вагнером, Дж. Гелбрейтом, Дж. Кейнсом, А. Маршаллом, В. Ойкеном та ін.

Мета статті полягає у дослідженні методологічних підходів до розуміння суті таких категорій, як «діяльність», «ціль», «процес цілеутворення», висвітлення основних положень та проблем у теорії цілеутворення, розгляд та аналіз основних вимог у процесі правильної постановки цілі та характеристика помилок, що можуть виникати в даному процесі.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи процес цілеутворення як складний та багатоетапний, слід дати визначення поняттям «діяльність», «ціль», «доцільність».

Діяльність — специфічна людська форма активного відношення до навколишнього світу, зміст якої складає його цілеспрямовану зміну та перетворення. Будь-яка діяльність включає в себе мету, засіб, результат і сам процес. Невід'ємною характеристикою діяльності є її усвідомлення.

Діяльність є реальною рушійною силою сучасного прогресу та умовою самого існування суспільства. Історія культури показує, що діяльність як така не є вичерпною основою людського існування. Якщо основою діяльності є свідомо сформульована ціль, то основа самої цілі лежить поза діяльністю, у сфері людських ідеалів та цінностей.

Доцільність — відповідність явища чи процесу відповідному стану, матеріальна чи ідеальна модель якого виступає у якості цілі, форма прояву причинно-наслідкових відносин.

Сучасний енциклопедичний словник визначає ціль як наперед передбачений у мисленні результат діяльності та шляхи його досягнення за допомогою відповідних засобів. У якості безпосереднього мотиву ціль направляє та регулює свідому людську діяльність, надаючи їй рис послідовності та системності [7, с. 945].

У поняття «ціль» входить певний образ, певне уявлення результату, бажання його втілити, а також образ тих засобів, за допомогою яких вона може бути досягнута. Поняття «ціль» є продуктом свідомості та волі, суб'єктивна апріорна форма вольової мотивації. У порівнянні з внутрішніми психічними явищами, ціль переноситься на зовнішній світ, у цьому випадку говорять про доцільність світобудови, про появу явищ не згідно закону причинності, а відповідно доцільно поставленої мети.

Велика радянська енциклопедія говорить, що ціль — це один з елементів поведінки та свідомої діяльності людини, який передбачає відображення образу результату діяльності у мисленні поряд зі шляхами його реалізації за допомогою відповідних засобів. Ціль виступає як спосіб інтеграції різноманітних дій людини в систему [1, с. 587].

Ціль є початком або корінням справи, спонукою, далі йде засіб, спосіб, а завершує — результат, тобто досягнення мети. Тоді виникає запитання, що ж має містити правильне формулювання цілі.

Ціль — це «результат, намір, засоби» чи «результат, шлях реалізації, засоби»? Тлумачний словник визначає «засіб» двояко: як певний спосіб дій спрямованих на досягнення чого-небудь та як сукупність певних предметів, необхідних для здійснення якої-небудь діяльності [3, с. 321].

Отже, якщо позначити «спосіб дій» через «засіб», «предмети, інструменти» через «ресурс», «шлях реалізації, досягнення результату» через «процес», то отримаємо структуру цілі: ціль — це результат та засіб, де засіб — це процес та ресурс.

Процес об'єднують дії, кожна дія може бути структурована власною ціллю, як образ результату та шлях реалізації. Всередині однієї цілі може бути безліч інших, при цьому перша з другими пов'язана співвідношенням ціль — підцілі або надціль — цілі. Питанням для перевірки по встановленню відношення ціль — надціль буде «Для чого?»

Основна відмінність між надцілями та підцілями — у послідовності досягнення: надціль завжди досягається не раніше підцілей, тобто поки підцілі не досягнуті надціль не може бути реалізована. Це визначає порядок виконання дій. Ієрархічна організація цілей дає можливість побачити достатньо довготривалі та складні процеси досягнення великих цілей.

Побудова ієрархії цілей дає можливість визначити найкращий момент для дії, навіть якщо точний час настання такого моменту

важко передбачити заздалегідь. Різниця між підціллю та надціллю проявляється в різниці рівня абстракції та деталізації.

Провівши аналіз цілей, що пропонуються багатьма авторами, на критерій вимірюваності, можна зробити висновок, що зосередження лише на одному критерії призводить до спрощення процесу цілеутворення. В якості цілей називаються окремі завдання, проведення яких важливо не само по собі, а лише як крок у напрямі по досягненню істинної цілі [5, с. 23].

Правильна постановка цілей важлива як при організації діяльності на підприємстві (корпорації, організації тощо), так і в процесі державного регулювання. Однак, проблеми цілеутворення, зокрема критеріям правильної постановки цілей, більше уваги приділяється в теорії організаційного менеджменту. Надбання та результати досліджень даної науки можна використати і в процесі формулювання цілей державного регулювання.

Процес цілеутворення має бути багатоступінним, поєднувати цілепокладання, ціленаправленість, цілеспрямованість, цільову орієнтацію соціально-економічного розвитку з формуванням, утвердженням сукупності цільових показників-орієнтирів та розробкою сукупності дій, що виступають практичною реалізацією обраної цільової лінії [6].

У працях дослідників у сфері цільового управління визначається досить широкий перелік умов, що мають бути виконані при постановці цілей.

Для того, щоб процес цілеутворення був ефективним, формулювання цілі має: починатися з дієслова неозначеної форми наказового способу, характеризуючого дії, що виконуються; конкретизувати кінцевий результат, заданий термін досягнення цілі та максимальну величину допустимих витрат; давати кількісну характеристику результату робіт, що вимагаються та необхідні для підтвердження факту досягнення цілі; давати пояснення «коли» і «як» це має бути зроблено; бути зрозумілою всім, хто буде працювати над її досягненням; бути реальною та досяжною, проте не легкою; бути реалізованою в межах наявного чи гарантованого обсягу ресурсів.

У менеджменті під ціллю розуміють результат, якого необхідно досягнути. А першим кроком для досягнення результату є постановка чіткої та правильної мети. Найбільш відомою та поширеною методикою цілепокладання в менеджменті є методика застосування так званих SMART-критеріїв, яким мають відповідати цілі.

Чітко визначена ціль, згідно методики SMART-критеріїв, має бути конкретною, вимірюваною, значимою, досяжною та співвідноситися з конкретним відрізком часу.

«Конкретність» означає, що результатом формулювання цілі є відповідь на питання «що зробити?» У постановці мети не має бути слів, що не несуть змістовного навантаження (оптимальний, ефективний, достатній тощо).

«Вимірюваність» передбачає наявність критеріїв, що уможливають визначити ступінь досягнення мети. На практиці частіше за все використовують такі критерії як відсотки та відношення, зовнішні стандарти, частота події, середні показники, час, заборони. «Досяжність» цілі означає можливість отримання реального результату при умові наявності відповідних ресурсів.

«Значущість» мети визначається відповіддю на запитання: чи важлива вона для досягнення цілей більш високого рівня.

«Визначеність у часі». Ціль необхідно співвідносити з визначеним періодом часу — бо виникає ризик того, що вона ніколи не буде досягнута.

Крім правильного формулювання цілей, в теорії організаційного менеджменту визначається також коло помилок, що найчастіше виникають у процесі цілеутворення.

До типових помилок при формулюванні цілей належать:

1) ігнорування стратегічної цілі (увага зосереджується на тактичних, проте фінансове майбутнє як підприємств, так і держави загалом, забезпечують саме стратегічні цілі);

2) негативне формулювання цілі. Це досить поширена помилка, що продиктована властивістю людини реагувати на проблему шляхом її уникання, а не шляхом усунення причини. Коректно поставлена ціль має відображати рух до бажаного результату, а не бажання втекти від проблеми;

3) розмите формулювання цілі;

4) офіційно проголошені цілі не відповідають реальності;

5) сформульовані цілі насправді можуть виявитися проектами, процесами чи стратегіями. Ціль має повідомляти, якого рівня ефективності бажано досягти по конкретному показнику;

6) цілі можуть базуватися виключно на минулій ефективності. Ефективність минулого періоду, безумовно, хороший показник при постановці цілей на майбутнє. Та це не має бути єдиним орієнтиром, на який слід посилалися. Постановка цілей, що базується

на аналізі ефективності минулого періоду, — стратегія, що, в кінцевому підсумку, може призвести до невдачі;

7) цілі можуть бути не конкретними;

8) короткострокові цілі можуть не відповідати довгостроковим. Дуже часто показники ефективності, на основі яких визначені цілі на рік, відрізняються від тих показників, на яких базуються довгострокові завдання;

9) цілі можуть не збігатися на різних рівнях [4].

Адекватне цілеутворення можливе лише за наявності чотирьох компонентів: 1) цілепокладання — це процес переосмислення етапу розвитку, розуміння поточного стану справ; 2) ціленаправленість — процес свідомого вибору напрямку розвитку в сторону деякого теоретичного чи реального зразка; 3) цілеспрямованість — здатність долати перешкоди на шляху до цілі; 4) доцільність — можливість використовувати наявні ресурси у тих чи інших розмірах.

На першому етапі — відбувається аналіз поточної ситуації; на другому — обирається напрям запланованих дій; на третьому — оцінюється наявність ресурсів необхідних для досягнення мети; на четвертому — визначається доцільність прямування до цієї мети [2, с. 56].

Стратегічною метою України за умов становлення ринкової економіки, спрямованої на поєднання механізмів ринкового саморегулювання й державного регулювання, є побудова соціально орієнтованої ринкової економіки. До стратегічних цілей України належать:

1) цілі соціальної політики — формування громадянського суспільства;

2) цілі політики у сфері виробництва — формування постіндустріального технічного й технологічного способу виробництва та відповідної структури економіки, створення сприятливого економічного середовища;

3) цілі розвитку економічних відносин — становлення багатокладної економіки; становлення ринкового господарства і системи державного регулювання економіки; перехід до нового типу економічного зростання, орієнтованого на задоволення потреб населення;

4) цілі формування соціальної структури і соціальних характеристик суспільства — становлення соціальної структури, що базується не тільки на класових ознаках, а й на спільності профе-

сійних та інших інтересів; досягнення сучасних параметрів і характеристик рівня життя населення; формування так званого «середнього класу»;

5) цілі формування системи демократії включають комплекс напрямків, у тому числі і становлення механізму боротьби з авторитаризмом, адмініструванням, бюрократизмом і корупцією;

6) цілі щодо розвитку міжнародних економічних, політичних, культурних, гуманітарних зв'язків та ін.

Практична реалізація завдань довгострокової стратегії має забезпечити міцне підґрунтя України як високорозвинутої, соціальної за своєю суттю, демократичної правової держави, її інтегрування у світовий економічний процес як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку. Метою перетворень в економічній сфері визначено формування сильної держави, активізація її регулювальної функції і водночас здійснення такої політики, що б не лише зберегла, а й істотно посилила ринковий вектор розвитку, надала йому більшої орієнтації на кінцевий результат.

Відбір інструментів державного регулювання здійснюється з метою з'ясування необхідності та можливості їхнього застосування для досягнення відповідних цілей.

Найважливішими засобами формування і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку, а також державного регулювання економіки є прогнозування, макроекономічне планування та державне програмування.

Висновки. Суть державного регулювання економіки потребує налагодженого механізму побудови цілей, у тому числі логічного просування від абстрактного загального передбачення (футурології) до конкретного прогнозування, а далі — до макроекономічного планування та програмування. Відмова від планування означає відмову від цілепокладання в державному регулюванні економіки, а отже, і від самого регулювання, оскільки в цьому разі діятимуть стихійні механізми з абсолютно непередбачуваними наслідками.

Ціль включає в себе уявлення про результат та про ті засоби, за допомогою яких вона може бути досягнута. Засоби включають у себе уявлення про процес досягнення мети та необхідні ресурси. Процес реалізації визначеної мети включає в себе цілеспрямовані дії. Цілі окремих дій у процесі прямування до мети становлять її підцілі.

Мета інтегрує діяльність шляхом побудови ієрархії цілей через зв'язок ціль — надціль. Ієрархію слід застосовувати при плануванні нової діяльності або для структурування існуючої.

Література

1. Большая Советская энциклопедия. — М.: Советская энциклопедия, 1971. — Т. 20. — 638 с.
2. Ганзен В. А. Системные описания в психологии. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. — 176 с.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. — М.: Цитадель, 1998. — 893 с.
4. Кузнецова Т. Как поставить задачу подчиненному // Журнал «Новый менеджмент», № 1 за 2007 год // http://www.cfin.ru/management/people/definition_of_objectives.shtml
5. Митькин А. Н. Стратегическое целеполагание в системе государственного управления экономикой: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Митькин Алексей Николаевич; [Место защиты: Ин-т макроэконом. исслед.]. — М., 2008. — 172 с.
6. Мишучкова И. Н. Психологические аспекты целей российской политики // <http://www.mishuchkova.ru/works/1.doc>
7. Современный энциклопедический словарь. — М.: Большая Российская Энциклопедия, 1997. — 1098 с.

Статтю подано до редакції 12.01.10 р.

УДК 330.341.1

Л. В. Лебедева, аспірантка,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЯ: ПИТАННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ

Досліджено питання трактування сутності поняття «інновація», її категоріальний зміст. Проаналізовано доцільність розгляду інновації як процесу та результату наукової діяльності. Наведено основні класифікації інновацій, що розкри-